

1.1 ความสำคัญของปัญหา

ในด้านสุนทรียภาพหรือความงามของเมือง ชุมชนแออัดจัดเป็นปัญหาที่ทำให้ลายความงามของเมือง เป็นแหล่งรวมปัญหาด้านสังคมต่างๆมากมาย ในทางกลับกันชุมชนแออัดเป็นแหล่งที่พักอาศัยของแรงงานไร้ฝีมือ(unskill labour)และแรงงานราคาถูกที่ตอบสนองความต้องการของนักลงทุน และเอื้อประโยชน์ต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจการลงทุนหลายประเภท อาชีพของผู้อาศัยอยู่ในชุมชนแออัดส่วนหนึ่ง ได้แก่ พ่อค้า แม่ค้าหาบเร่ แผงลอย ซึ่งบริการสินค้าในชีวิตประจำวันราคาถูกแก่ผู้มีรายได้น้อยและปานกลางที่ไม่สามารถซื้อสินค้าราคาแพง

นอกจากนี้ในขณะที่รัฐไม่สามารถจัดสรรที่อยู่อาศัยซึ่งเป็นหนึ่งในปัจจัยขั้นพื้นฐานมารองรับความต้องการที่พักอาศัยแก่ประชาชนที่มีฐานะยากจนได้อย่างเพียงพอ ที่อยู่อาศัยในรูปแบบชุมชนแออัดจึงเป็นกลไกหนึ่งในระบบชีวิตเมืองที่เกิดขึ้นแบ่งเบาปัญหาและภาระของรัฐ

สภาพทางกายภาพของชุมชนแออัดเป็นเอกลักษณ์หนึ่งที่ทำให้คนทั่วไป สามารถจำแนกชุมชนที่ที่พักอาศัยรูปแบบนี้ออกจากชุมชนที่ที่พักอาศัยรูปแบบอื่นๆได้ไม่ยาก ด้วยเหตุที่ที่พักอาศัยรูปแบบนี้ถูกสร้างขึ้นภายใต้ข้อจำกัดทางด้านเศรษฐกิจหลายประการ ความแออัดจึงเกิดขึ้นทั้งภายในอาคารและนอกอาคาร การใช้พื้นที่ที่มีอยู่อย่างจำกัดภายในชุมชนจึงต้องอาศัยการปรับใช้พื้นที่ร่วมกันของผู้อาศัยในชุมชน นอกจากนี้การใช้พื้นที่โล่งว่างในชุมชนแออัดยังสะท้อนถึงการดำเนินชีวิต และความจำเป็นในการใช้พื้นที่ของชุมชน พื้นที่โล่งว่างที่มีอยู่ในชุมชนจึงเปรียบเสมือนห้องรับแขกของชุมชน เป็นพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์กับผู้อยู่อาศัยและแสดงถึงสภาพแวดล้อมด้านการปะทะสัมพันธ์(interaction)ของชุมชนได้เป็นอย่างดี การศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของพื้นที่โล่งว่างในชุมชนแออัดจึงเป็นการศึกษาหนึ่งที่จะช่วยให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะเฉพาะของการใช้พื้นที่และการดำเนินชีวิตของผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนแออัด

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อเขตยานนาวามีแนวโน้มที่จะได้รับการพัฒนาให้เป็นพื้นที่พาณิชย์กรรม เพื่อรองรับธุรกิจการค้าที่ขยายตัวขึ้นจากพื้นที่พาณิชย์กรรมย่านสีลม-สาทร ดังที่ผังเมืองรวมฉบับที่ 414 พ.ศ. 2542 ได้กำหนดให้เขตยานนาวาเป็นพื้นที่พัฒนาพิเศษ โดยเฉพาะพื้นที่ตามแนวถนนพระรามที่ 3 ถูกตั้งเป้าหมายให้เป็น "ถนนสายการเงินแห่งเอเชียอาคเนย์" โดยที่ยังไม่มีผังการใช้ประโยชน์ที่ดินที่แสดงรายละเอียดเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ที่ดินแต่ละบริเวณในพื้นที่เขต หรือผังเฉพาะควบคุมมาด้วยนั้น ก็จะทำให้การใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่เขตยานนาวาถูกปล่อยให้เกิดขึ้นตาม กฎการตลาด ราคาที่ดินบนพื้นที่เขตยานนาวาเมื่อเพิ่มสูงขึ้น ก็จะเป็นแรงกดดันให้ปัญหาเกี่ยวกับชุมชนแออัดต้องได้รับการแก้ไข แต่การแก้ไข

ปัญหาชุมชนแออัด โดยปราศจากการวางแผนและแก้ไขเมื่อเกิดปัญหา และการแก้ไขแบบใช้ภาพรวมโดยไม่ได้ศึกษาให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับชุมชนดังที่ผ่านมาไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ทั้งหมด การศึกษาเพื่อให้เกิดความเข้าใจ จึงเป็นประโยชน์เพื่อให้เกิดแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมและสอดคล้องกับความจำเป็นและความต้องการของผู้อยู่อาศัยในชุมชนแออัดต่อไปได้

1.2 วัตถุประสงค์การศึกษา

1. ศึกษาถึงขนาดและการกระจายตัวของที่โล่งว่างในชุมชนแออัด
2. ศึกษาถึงบทบาทและลักษณะการใช้ที่โล่งว่างในชุมชนแออัด
3. วิเคราะห์ถึงปัญหาและสาเหตุของการใช้ที่โล่งว่างในชุมชนแออัด
4. เสนอแนะแนวทางในการปรับปรุงที่โล่งว่างให้เกิดการใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสมแก่ชุมชน

1.3 ขอบเขตการศึกษา

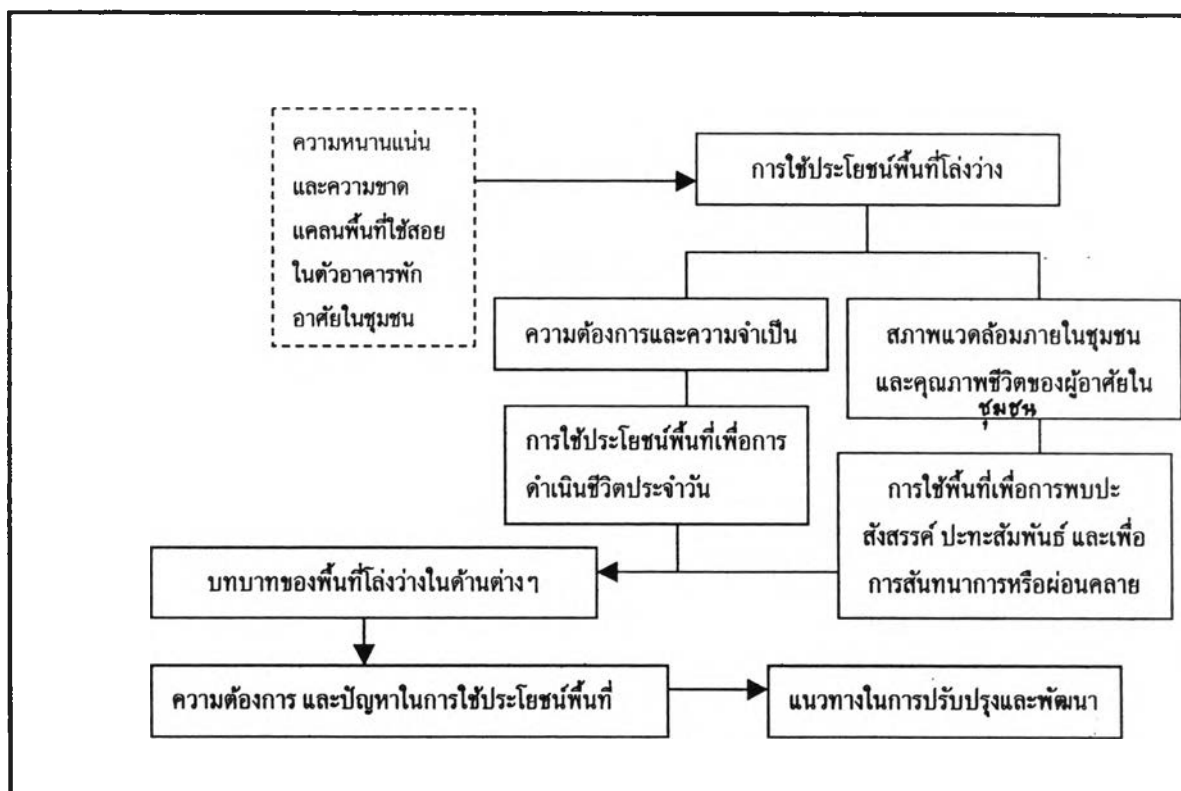
1. ด้านเนื้อหา ศึกษาถึงลักษณะสภาพทั่วไปของพื้นที่เขตยานนาวา และชุมชนแออัดในเขตยานนาวา เพื่อให้ทราบถึงภาพรวมของชุมชนแออัดในเขตยานนาวา และศึกษาเฉพาะชุมชนเพื่อให้เห็นลักษณะการใช้ประโยชน์พื้นที่โล่งว่างนอกรออาคารในชุมชนแออัด วิเคราะห์ถึงปัญหาและสาเหตุ ตลอดจนเสนอแนะแนวทางในการปรับใช้พื้นที่

2. ด้านพื้นที่ศึกษา ได้เลือกศึกษาชุมชนแออัดที่มีตำแหน่งที่ตั้งของชุมชนที่แตกต่างกัน ในด้านของความเข้มข้นของการใช้ประโยชน์ที่ดินโดยรอบชุมชน และลักษณะเส้นทางสัญจรในชุมชนที่ได้รับการพัฒนาปรับสภาพเป็นพื้นคอนกรีตและที่ยังคงสภาพพื้นผิวของเส้นทางสัญจรตามสภาพธรรมชาติ โดยชุมชนที่เลือกมาทำการศึกษา ได้แก่ ชุมชนซอยพัฒนาการ1 และชุมชนคลองด่าน

1.4 กรอบความคิดในการศึกษา

พื้นที่โล่งว่างในชุมชนแออัดเป็นพื้นที่ที่มีความใกล้ชิดกับการดำเนินชีวิตของผู้อาศัยอยู่ในชุมชน ข้อจำกัดในด้านความหนาแน่นในอาคารพักอาศัยในชุมชน และความขาดแคลนพื้นที่ใช้สอยบางส่วนในตัวอาคาร ส่งผลให้พื้นที่โล่งว่างในชุมชนเป็นพื้นที่ที่แสดงได้ถึงความต้องการและความจำเป็นในการใช้พื้นที่ สิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความจำเป็นในการใช้พื้นที่ ได้แก่การใช้ประโยชน์พื้นที่โล่งว่างเพื่อการดำเนินชีวิตประจำวันต่าง ๆ นอกจากนี้พื้นที่โล่งว่างในชุมชนยังเป็นพื้นที่ที่มีบทบาทในการส่งเสริมสภาพแวดล้อมและคุณภาพชีวิตของผู้อาศัยอยู่ในชุมชน โดยเป็นพื้นที่เพื่อการพบปะ สังสรรค์ และพื้นที่เพื่อการสนทนาการของผู้อาศัยอยู่ในชุมชน แต่เนื่องจากพื้นที่โล่งว่างที่มีอยู่ในชุมชนเป็นพื้นที่ที่ไม่ได้เกิดจากการออกแบบหรือวางแผน แต่เกิดขึ้นตามพัฒนาการการใช้พื้นที่เป็นหลัก ส่งผลให้ สภาพทางกายภาพของพื้นที่โล่งว่างที่มีอยู่ เป็นได้ทั้งพื้นที่ที่ส่งเสริมและสอดคล้องกับวิถีชีวิต และ

การประกอบกิจกรรมต่างๆของผู้อาศัยอยู่ในชุมชน หรืออาจเป็นพื้นที่ที่เป็นอุปสรรคต่อการใช้ประโยชน์ต่างๆของผู้อาศัยอยู่ในชุมชนได้ การศึกษาถึงบทบาทของพื้นที่โล่งว่างจะช่วยให้เกิดความเข้าใจที่สามารถนำไปใช้ในการพิจารณาวางแผนและพัฒนาสภาพทางกายภาพของชุมชน หรือพื้นที่พักอาศัยหนาแน่นในเมืองได้ต่อไป

แผนภูมิ 1.1 กรอบความคิดในการศึกษา

1.5 ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล

ข้อมูลที่น่ามาใช้ในการทำการศึกษถึงบทบาทของพื้นที่โล่งว่างในชุมชนแออัด แบ่งออกเป็น ข้อมูลทุติยภูมิ และข้อมูลปฐมภูมิ โดย

1. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) มีการเก็บรวบรวมจาก

- ฝ่ายพัฒนาชุมชน สำนักงานเขตยานนาวา : ข้อมูลเฉพาะเกี่ยวกับชุมชนแออัดแต่ละชุมชนในเขตยานนาวา
- กองพัฒนาชุมชน กรุงเทพมหานคร : ข้อมูลเชิงนโยบายเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนแออัดในเขตกรุงเทพมหานคร และข้อมูลบางส่วนเกี่ยวกับชุมชนแออัดเขตยานนาวา
- กรมแผนที่ทหาร : ข้อมูลภาพถ่ายทางอากาศเขตยานนาวา และชุมชนแออัดที่ศึกษา

- ฝ่ายปรับปรุงชุมชนแออัด การเคหะแห่งชาติ : ข้อมูลสังคม เศรษฐกิจ และกายภาพของชุมชนแออัดในกรุงเทพมหานคร และเขตยานนาวา
- ห้องสมุดการเคหะแห่งชาติ : ข้อมูลเชิงสถิติเกี่ยวกับชุมชนแออัด
- ห้องสมุดคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สำนักวิทยบริการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และห้องสมุดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ : แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมกับสภาพแวดล้อม

2. ข้อมูลปฐมภูมิ(Primary Data)

- ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจภาคสนาม เกี่ยวกับสภาพทางกายภาพของพื้นที่ชุมชนแออัดเขตยานนาวา และชุมชนที่ทำการศึกษ จากการศึกษา การสังเกตการณ์ และแบบสอบถาม

1.6 ขั้นตอนการศึกษา

1. ศึกษาข้อมูลพื้นฐานจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิต่างๆ ออกสำรวจพื้นที่เพื่อศึกษาถึงภาพรวมของชุมชนแออัดในเขตยานนาวา เพื่อทำการคัดเลือกชุมชนมาทำการศึกษา

2. ศึกษาและรวบรวมข้อมูลพื้นฐานจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และการสอบถาม สัมภาษณ์ผู้นำชุมชน รวมทั้งทำการศึกษาสภาพทางกายภาพของชุมชนศึกษา ทั้งในด้านขนาดของพื้นที่ชุมชน และพื้นที่โล่งว่างในชุมชน

3. แบ่งพื้นที่โล่งว่างในชุมชนศึกษาออกเป็นประเภทต่างๆ เพื่อทำการศึกษาถึงการใช้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. ทำการสำรวจเบื้องต้นถึงลักษณะการใช้อย่างมีประสิทธิภาพพื้นที่โล่งว่างในชุมชนศึกษา

5. วางแผนและกำหนดจุดสังเกตการณ์

6. ทำการสังเกตการณ์การใช้อย่างมีประสิทธิภาพพื้นที่โล่งว่างในชุมชน

7. ออกแบบสอบถามทัศนคติ และการใช้อย่างมีประสิทธิภาพพื้นที่โล่งว่างในชุมชนศึกษา โดยทำการทดลองแจก ก่อนแจกจริง 1 ครั้ง

8. วิเคราะห์ และสรุปบทบาทของพื้นที่โล่งว่างในชุมชนแออัด

9. วิเคราะห์ปัญหาเกี่ยวกับการใช้อย่างมีประสิทธิภาพพื้นที่โล่งว่างในชุมชนศึกษา

10. เสนอแนะแนวทางในการปรับปรุงพัฒนา

1.7 คำจำกัดความในการศึกษา

พื้นที่โล่งว่าง หมายถึง พื้นที่นอกอาคารพักอาศัยทั้งหมดในบริเวณพื้นที่ปลูกสร้างบ้านพักอาศัยของชุมชน หรืออยู่ในขอบเขตพื้นที่ที่ผู้อาศัยในชุมชนรู้สึกว่าเป็นพื้นที่ของชุมชน เป็นพื้นที่ที่เป็นอยู่ตามธรรมชาติ และที่มนุษย์สร้างขึ้น

เส้นทางสัญจรหลัก หมายถึง เส้นทางสัญจรที่เชื่อมไปสู่ทางเข้า-ออกของชุมชน
 เส้นทางสัญจรรอง หมายถึง เส้นทางสัญจรที่เชื่อมต่อระหว่างเส้นทางสัญจรสายหลัก
 ซอย หมายถึง เส้นทางสัญจรที่เชื่อมต่อระหว่างเส้นทางสัญจรสายรอง หรือหลัก ที่เชื่อมทะลุได้
 หรือเป็นซอยตันในชุมชน

พื้นที่กึ่งสาธารณะ หมายถึง พื้นที่ต่อเนื่องระหว่างอาคารที่พักอาศัยกับพื้นที่สาธารณะรูปแบบ
 ต่างๆภายในชุมชนที่ไม่มีรั้ว หรืออุปสรรคกั้นเพื่อแสดงความเป็นเจ้าของ

กิจกรรมจำเป็น(Necessary Activity) หมายถึง กิจกรรมที่เกิดขึ้นจากความจำเป็น(Compulsory)
 ได้แก่ การเดินทางหรือการสัญจรต่างๆ การซื้อ-ขายสินค้า การประกอบกิจกรรมเกี่ยวกับครัวเรือน เป็น
 กิจกรรมที่อาจจะต้องการหรือไม่ต้องการผู้ร่วมประกอบกิจกรรม

กิจกรรมทางเลือก(Optional Activity) หมายถึง กิจกรรมที่เกิดจากความต้องการประกอบกิจ
 กรรมของผู้ประกอบกิจกรรม ได้แก่ การนั่งเล่น เดินเล่นเพื่อผ่อนคลายอิริยาบถ หรือการหยุดดูกิจกรรม
 อื่นๆ เป็นกิจกรรมที่ผู้ประกอบกิจกรรมประกอบกิจกรรมล่าพัง ใช้เวลาในการประกอบกิจกรรมบนพื้นที่
 นานกว่า 2 นาทีขึ้นไป

กิจกรรมสังคม(Social Activity) หมายถึง กิจกรรมที่มีการปะทะสัมพันธ์(Interaction)ระหว่างผู้
 ประกอบกิจกรรม เป็นกิจกรรมที่มีผู้ร่วมประกอบกิจกรรมตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ใช้เวลาในการประกอบกิจ
 กรรมบนพื้นที่นานกว่า 2 นาทีขึ้นไป ได้แก่ การพูดคุยสนทนา ทักทาย การเล่นกีฬาพร้อมกัน รับประทานอาหาร
 หาร่วมกัน และการประกอบกิจกรรมการเล่นของเด็ก

1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1.ทำให้เกิดความเข้าใจถึงบทบาทของพื้นที่ว่าง หรือพื้นที่สาธารณะในชุมชนแออัด จากการใช้
 ประโยชน์และประกอบกิจกรรมต่างๆในชุมชน
- 2.ทราบถึงแนวทางในการปรับปรุง และการปรับใช้พื้นที่ว่างที่มีอยู่จำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้
 อาศัยในชุมชน